

ВІДГУК

офіційного рецензента, кандидата економічних наук,
доцента Ревенко Олени Вікторівни
на дисертаційну роботу Насруллаєва Равана Сабір Огли
«Розвиток системи економічної безпеки підприємства»,
виконану для здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Соціальні та
поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Сучасні умови функціонування підприємств характеризуються зростанням рівня економічної нестабільності, посиленням глобальної конкуренції, цифровізацією бізнес-процесів та загостренням зовнішніх і внутрішніх загроз. Особливої актуальності проблематика економічної безпеки набуває в умовах воєнного стану, порушення логістичних ланцюгів, фінансової турбулентності та підвищених ризиків втрати ресурсного, кадрового й інформаційного потенціалу. За таких обставин здатність підприємства забезпечити захист власних економічних інтересів і зберегти стійкість розвитку стає ключовою передумовою його виживання та конкурентоспроможності.

Водночас традиційні підходи до забезпечення економічної безпеки підприємств дедалі частіше виявляються недостатніми, оскільки неповною мірою враховують динамічний характер сучасних загроз, зростання ролі цифрових технологій та необхідність інтеграції ризик-орієнтованого й превентивного управління. Це зумовлює потребу у формуванні цілісної системи економічної безпеки, здатної своєчасно ідентифікувати загрози, оцінювати рівень ризиків, забезпечувати ефективне використання ресурсів і підтримувати реалізацію стратегічних цілей розвитку підприємства в умовах високої невизначеності.

У такому контексті особливої значущості набуває наукове обґрунтування теоретико-методичних засад і практичних інструментів розвитку системи економічної безпеки підприємства з урахуванням галузевої специфіки,

цифрової трансформації та сучасних викликів зовнішнього середовища. З огляду на це тема дисертаційного дослідження Насруллаєва Равана Сабір Огли «Розвиток системи економічної безпеки підприємства» є актуальною та має вагоме науково-практичне значення.

2. Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами

Актуальність і практична затребуваність обраної теми дослідження обумовлюються її тісним зв'язком із ініціативною науково-дослідною роботою, що здійснюється у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця за темою «Теоретико-методичні засади функціонування підприємств в умовах глобалізації та невизначеності середовища» (номер державної реєстрації 0125U001632). У межах виконання зазначеної науково-дослідної теми здобувачем проведено поглиблене опрацювання теоретичних засад формування економічної безпеки та класифікації факторів впливу на неї з урахуванням взаємодії ризиків, зокрема розроблено розділ «Становлення поняття економічна безпека в контексті функціонування економічних систем», що підтверджується відповідною довідкою (№ 45/2025 від 18.08.2025 р.).

Таким чином, тематика дисертаційного дослідження Насруллаєва Равана Сабір Огли є своєчасною та соціально й економічно значущою, має чітко виражений міждисциплінарний характер і відзначається поєднанням науково-теоретичної глибини з прикладною спрямованістю. Обрана проблематика повністю узгоджується з пріоритетними напрямками наукових досліджень у сфері управління та адміністрування, спрямованими на забезпечення економічної стійкості, безпечного функціонування й адаптивного розвитку підприємств в умовах сучасних викликів і підвищеної невизначеності.

3. Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Достовірність та наукова виваженість положень, висновків і практичних рекомендацій, отриманих у дисертаційному дослідженні, забезпечуються

застосуванням комплексу взаємопов'язаних загальнонаукових, спеціальних і емпіричних методів пізнання. У процесі дослідження використано методи систематизації, узагальнення та структуризації, порівняльного та критичного аналізу, контент-аналізу, класифікації та типологізації, моделювання, експертного оцінювання, а також методи групування, ранжування та інтегрального оцінювання ризиків. Вагомим чинником надійності отриманих результатів є системне опрацювання праць вітчизняних і зарубіжних учених з проблематики розвитку системи економічної безпеки підприємств, а також аналіз значного масиву аналітичних та статистичних даних, що відображають рівень готовності підприємств до впровадження сучасних управлінських механізмів. Основні результати дослідження пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і були опубліковані у фахових наукових виданнях.

Мета дисертаційної роботи сформульована чітко та повністю відповідає обраній темі дослідження, а об'єкт і предмет визначені з дотриманням вимог методологічної обґрунтованості. Сукупність поставлених наукових завдань є логічно вибудованою та достатньою для комплексного розкриття проблем розвитку системи економічної безпеки підприємства і досягнення поставленої мети. Дисертація характеризується послідовністю викладу, структурною цілісністю та системністю, що дало змогу отримати результати з елементами наукової новизни, які мають теоретичну та практичну значущість. У цілому наведені аргументи підтверджують високий рівень обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації Насруллаєва Равана Сабір Огли.

4. Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень і подальшому розвитку теоретичних та методичних підходів до забезпечення економічної безпеки підприємств, а також у формуванні

практично орієнтованих рішень, спрямованих на створення та удосконалення цілісної системи управління економічною безпекою з урахуванням сучасних економічних, технологічних і безпекових викликів.

Ключові результати дослідження, що відображають його наукову новизну, полягають у такому:

1. Обґрунтовано механізм нейтралізації загроз економічній безпеці підприємства, що, на відміну від існуючих, представлений узагальненою структурною моделлю, в якій поєднано цільові орієнтири, об'єкт та предмет управління, інституційні норми, процесно-методичний та управлінський інструментарій, інтегровано стратегічне управління, моніторинг загроз, фінансово-економічну стабілізацію, інноваційно-цифрову трансформацію, соціально-кадрову підтримку, партнерську взаємодію та ESG-орієнтовані підходи, що скерована на забезпечення системного характеру формування економічної безпеки та підвищення ефективності комплексного управління ризиками.

2. Здобувачем удосконалено категоріально-понятійний апарат економічної безпеки підприємства з рахунок розширення та систематизацію ключових дефініцій з урахуванням сучасних викликів цифрової трансформації, глобальної економічної нестабільності та посилення регуляторних вимог.

3. У роботі запропоновано підхід до оцінки впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на рівень економічної безпеки підприємства. Розроблення концепції системної взаємодії контрольованих внутрішніх ресурсів із неконтрольованими зовнішніми загрозами дозволило більш точно і комплексно врахувати компенсаторний потенціал фінансової стійкості, управлінської компетентності, інноваційного розвитку та кадрового забезпечення. За рахунок вказаного забезпечено побудову адаптивної системи економічної безпеки, що зорієнтована на мінімізацію ризиків і підвищення стійкості підприємств до змін макроекономічного та ринкового середовища.

4. В ході формування предметної області уточнено інтегровану типологію загроз економічній безпеці підприємства, яка включає загрози, пов'язані з

цифровою трансформацією, глобальною фінансовою нестабільністю, зміною регуляторного середовища та загрозами сталому розвитку. Такий підхід дозволить в практичній площині своєчасно ідентифікувати потенційні ризики та розробляти ефективні механізми їх мінімізації.

5. Було удосконалено концептуальну модель управління економічною безпекою підприємства, що базується на адаптивній системі стратегічного управління. В такому контексті вона враховує необхідність цифрової трансформації, інтеграцію аналітичних інструментів прогнозування ризиків та механізмів швидкого реагування на зміни зовнішнього середовища, що значно розширяє заходи щодо підвищення рівня стійкості та конкурентоспроможності підприємства.

6. Обґрунтована комплексна ідентифікація та структуризація ключових загроз і ризиків, притаманних підприємствам металургійної галузі України та Азербайджану. Здобувачем запропоновано системно характеризувати спектр внутрішніх і зовнішніх загроз, диференціюючи їх за рівнем критичності впливу на фінансову, виробничу та ринкову складові діяльності підприємств, із застосуванням експертного оцінювання за одинадцятьма типологізованими категоріями ризиків. Таким чином забезпечено формування обґрунтованих стратегій ризик-менеджменту, здатних підвищити адаптивність і стійкість металургійних підприємств в умовах підвищеної турбулентності макроекономічного та ринкового середовища.

7. У дослідженні набув подальшого розвитку механізм інтеграції концептуальних підходів до забезпечення економічної безпеки підприємств металургійної галузі, що, на відміну від існуючих. Він ґрунтується на поєднанні системного, ресурсного, ризик-орієнтованого, інституційного та інноваційно-орієнтованого підходів із урахуванням цифровізації та глобальних ризиків. Такий механізм спрямований на формування диференційованих стратегій стійкості та конкурентоспроможності підприємств України та Азербайджану, підвищує їх адаптивність до зовнішніх викликів і сприяє довгостроковій інтеграції у міжнародні виробничі ланцюги.

8. Здобувачем було удосконалено концептуальні засади міждержавної кооперації України та Азербайджану у сфері цифрової трансформації машинобудівної галузі, які, на відміну від наявних підходів, передбачають реалізацію спільних проєктів з упровадження автоматизованих систем виробничого контролю, цифрових платформ управління ланцюгами постачання та уніфікованих стандартів кібербезпеки. Запропонована концепція базується на синергійному поєднанні українського досвіду у сфері цифрових інновацій та інвестиційного й кластерного потенціалу Азербайджану, що сприяє підвищенню рівня економічної безпеки обох країн, формуванню конкурентоспроможних ніш на глобальних ринках і поглибленню інтеграції у світові виробничі ланцюги з дотриманням принципів ESG.

Отже, результати дисертаційної роботи Насруллаєва Равана Сабір Огли містять наукову новизну, характеризуються глибиною змісту та коректністю формулювання пропозицій щодо їх практичного використання.

5. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Основні наукові положення, отримані результати та узагальнені висновки дисертаційного дослідження відображені у 9 наукових публікаціях здобувача. Із зазначеної кількості 5 статей опубліковано у наукових виданнях, що входять до переліку фахових видань України, а також 4 публікації представлено у вигляді тез доповідей і матеріалів науково-практичних конференцій, що забезпечило належний рівень апробації результатів дослідження в науковому середовищі.

Аналіз змісту та структури опублікованих праць свідчить про послідовне відображення ключових результатів дисертаційного дослідження та їх відповідність тематиці роботи. Це дає підстави стверджувати, що Насруллаєва Равана Сабір Огли у повному обсязі виконав вимоги пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. З огляду на це апробацію результатів дисертаційної роботи можна вважати достатньою та такою, що відповідає чинним нормативним вимогам.

6. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження

Практичне значення виконаного дисертаційного дослідження полягає у можливості реального застосування отриманих результатів у діяльності підприємств для підвищення ефективності системи економічної безпеки. Запропоновані в роботі підходи, інструменти та управлінські рішення можуть бути використані вітчизняними суб'єктами господарювання для посилення захисту їх економічних інтересів, зниження вразливості до внутрішніх і зовнішніх ризиків, а також для підвищення обґрунтованості управлінських рішень у фінансовій, кадровій, ресурсній та організаційній сферах.

Прикладний характер результатів дослідження підтверджується їх використанням у практичній діяльності підприємств. Зокрема, описаний у дисертаційній роботі підхід до управління економічною безпекою підприємства був використаний у діяльності ТОВ «Меблева фабрика «Константа»» (довідка про впровадження №17/10 від 17.10.2025 р.). Так сформульовано практичні рекомендації щодо оцінки впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на рівень економічної безпеки підприємства, де комплексно враховувано компенсаторний потенціал фінансової стійкості. Це дозволило забезпечити побудову адаптивної системи економічної безпеки, мінімізувати ризики та підвищити стійкість до змін макроекономічного та ринкового середовища.

Розроблені наукові положення були апробовані та застосовані у діяльності ТОВ «Украгроінвесткомпанія» (довідка № 12/02 від 14.08.2025 р.), де на їх основі сформульовано рекомендації та практичні пропозиції щодо використання концептуальної моделі управління економічною безпекою підприємства. Це дало змогу здійснювати всебічну діагностику рівня безпеки підприємства, обґрунтовувати цифрові трансформації, формувати управлінські

рішення, орієнтовані на підвищення рівня захищеності підприємства від зовнішніх загроз та його стійкості і конкурентоспроможності.

Окремі результати дисертаційної роботи також використовуються в освітньому процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця під час викладання навчальної дисципліни «Економіка підприємства» та «Економічний аналіз та планування діяльності» при підготовці бакалаврів за ОПП «Управління персоналом та економіка праці» (довідка про впровадження № 25/86-02-86 від 22.10.2025 р.), що свідчить про доцільність і практичну цінність отриманих наукових результатів.

7. Академічна доброчесність

Проведений аналіз дисертаційної роботи Насруллаєва Равана Сабір Огли засвідчує безумовне дотримання здобувачем основоположних принципів академічної доброчесності. У процесі перевірки дисертаційного дослідження не виявлено жодних ознак академічного плагіату, фальсифікації чи фабрикації наукових результатів, теоретичних положень або узагальнених висновків. Усі запозичення використано коректно, з відповідними посиланнями на першоджерела, що відповідає чинним вимогам академічної етики.

Дисертаційна робота виконана самостійно, характеризується авторським підходом до вирішення наукових завдань і демонструє належний рівень культури наукового дослідження. Це підтверджується як результатами перевірки за допомогою спеціалізованих програмних засобів, так і змістовним аналізом представлених матеріалів, який засвідчує логічну цілісність викладу, послідовність аргументації та оригінальність отриманих наукових результатів.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Опрацювання теоретичних засад, методичного інструментарію та практичних рекомендацій у дисертаційній роботі характеризується належною глибиною й системністю, а сформульовані наукові висновки та пропозиції є логічно обґрунтованими й аргументованими, що в цілому дає підстави для їх

позитивної оцінки. Разом з тим окремі положення дослідження мають дискусійний характер і можуть слугувати підґрунтям для подальшого наукового обговорення:

1. Розділ 1 відзначається ґрунтовним теоретичним опрацюванням проблематики економічної безпеки, однак його обсяг є надмірним для першого розділу, що ускладнює сприйняття ключових авторських ідей. Доцільним є певне скорочення описових та історико-філософських екскурсів із посиленням аналітичної складової.

2. У підрозділі 2.1 логіка переходів між рівнями аналізу потребує вирівнювання: від глобального ринку до України й Азербайджану перехід зроблено, але зв'язок із рівнем підприємств (ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ТОВ «Метінвест», ПАТ «Запоріжсталь», ТОВ «Baku Steel Company», ВАТ «Azerboru» тощо) подано переважно описово. Автору доцільно було б зробити прив'язку до конкретних ризик-каналів (енергоємність, логістика, доступ до капіталу, регуляторні вимоги, технологічні обмеження).

3. Слід зауважити, що запропонована модель на рисунку 2.11 має переважно концептуальний характер і потребує додаткового уточнення механізмів практичної реалізації взаємодії між окремими елементами, зокрема між адаптивними моделями управління, інструментами компенсації та стратегічним реагуванням. Недостатньо чітко відображено ієрархію управлінських впливів та послідовність прийняття рішень у межах системи економічної безпеки, що ускладнює інтерпретацію ролі окремих суб'єктів і функціональних складових у процесі адаптивного управління ресурсами.

4. Здобувач запропонував послідовність етапів реалізації методичних підходів до оцінки економічної безпеки підприємства, на рисунку 2.13 недостатньо чітко конкретизовано механізм переходу від етапу обґрунтування управлінських рішень до формування системи зворотного зв'язку. Зокрема, не визначено, які саме показники моніторингу та критерії ефективності використовуються для коригування управлінських заходів, що ускладнює

практичне застосування запропонованої схеми в умовах динамічного зовнішнього середовища.

5. Потребує уточнення методика віднесення підприємств до «домінуючих підходів» (табл. 3.2; рис. 3.2): наразі висновки мають переважно описовий характер. Доцільно вказати критерії (індикатори), за якими фіксується «активне застосування» чи «слабке використання» (наприклад, наявність ESG-стратегії, рівень цифровізації процесів, наявність формалізованого ризик-менеджменту, сертифікації, політик комплаєнсу, показники інвестицій, інновацій тощо).

6. Таблиця 3.5, яка запропонована здобувачем, коректна за задумом, але методично «пласка»: у стовпці «Очікуваний результат» бажано додати вимірювані метрики (KPI) або приклади показників (ліквідність, D/E, EBITDA margin, OEE, k_інцидентів кібербезпеки, плинність кадрів тощо). Без KPI таблиця виглядає декларативно.

Наведені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку теоретичної обґрунтованості та практичної цінності результатів дослідження Насруллаєва Равана Сабір Огли.

9. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

За підсумками здійсненого аналізу встановлено, що дисертаційна робота Насруллаєва Равана Сабір Огли на тему «Розвиток системи економічної безпеки підприємства» є самостійним, завершеним і концептуально цілісним науковим дослідженням, яке за своїм змістом і спрямованістю відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних наукових праць. Дослідження виконано на належному теоретичному, методологічному та методичному рівнях, а отримані результати характеризуються науковою обґрунтованістю та практичною орієнтацією. У роботі сформульовано та обґрунтовано нові наукові положення, які в сукупності спрямовані на розв'язання актуального наукового завдання, пов'язаного з удосконаленням теоретико-методичних підходів і розробленням прикладних рекомендацій щодо формування та розвитку системи

економічної безпеки підприємств в умовах посилення внутрішніх і зовнішніх загроз.

Логіка побудови дисертації, її структура та обсяг повністю відповідають чинним нормативним вимогам, а зміст роботи є внутрішньо узгодженим і безпосередньо пов'язаним із поставленою метою та визначеними завданнями, які послідовно й аргументовано реалізовані у процесі дослідження. Положення, винесені на захист, містять елементи наукової новизни, мають теоретичну цінність і практичну значущість для розвитку системи економічної безпеки підприємств. З урахуванням наведеного дисертаційна робота Насруллаєва Равана Сабір Огли «Розвиток системи економічної безпеки підприємства» відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Вимоги, визначені пунктами 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, дотримано в повному обсязі, а автор дисертації заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії у галузі знань «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент
кафедри економіки підприємства та
організації бізнесу
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця

Олена РЕВЕНКО

Підпис засвідчую:

Вчений секретар ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Оксана ПИСАРЧУК

